

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0824U000401

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 16-01-2024

Статус: Захищена

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Зайцева Вікторія Олександрівна

2. Viktoriia O. Zaitseva

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 023

Назва наукової спеціальності: Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Галузь / галузі знань: культура і мистецтво

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Дата захисту: 09-02-2024

Спеціальність за освітою: Живопис

Місце роботи здобувача: Національний заповідник "Киево-Печерська Лавра"

Код за ЄДРПОУ: 20073260

Місцезнаходження: вул. Лаврська, 9, корп. 8, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури та інформаційної політики України

Ідентифікатор ROR:

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): ID 4381; ДФ
26.850.021

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, корп.15, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, корп.15, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 13.61.25, 18.31.31, 18.31.09.19, 18.31.22

Тема дисертації:

1. Реставрація ансамблю монументальних розписів Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври
2. Restoration of the ensemble of Monumental Painting of the Trinity Gate Church in the Kyiv-Pechersk Lavra

Реферат:

1. Дисертацію присвячено досвіду реставрації ансамблю розписів Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври – яскравої перлини в низці збережених творів українського монументального живопису XVIII ст. та початку XX ст. Досліджено реставраційні технології і практики настінного живопису минулих століть, здобутки вітчизняної реставрації XX ст. в галузі монументального живопису, цикли реставрації живопису Троїцької надбрамної церкви, а також техніко-технологічні особливості розписів. Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю переосмислення, узагальнення та надання оцінки попереднього практичного досвіду в царині охорони та реставрації архітектурно-мистецької спадщини, що на сьогодні є однією з найскладніших, наукоємних та проблематичних галузей. Зосередження уваги на комплексному дослідженні стінопису Троїцької надбрамної церкви підсилено початком реставраційних робіт на пам'ятці, проведення яких на сьогодні неможливе без попереднього вивчення історії її досліджень та аналізу живописної складової у тісному зв'язку з діагностикою стану збереження. Тому дослідження спрямоване,

насамперед, на систематизацію та узагальнення набутого досвіду в галузі відновлення монументального живопису пам'ятки. У дисертації зібрано та систематизовано значний обсяг архівних джерел, частина яких вперше вводиться до наукового обігу, здійснено аналіз та узагальнення наявного фактологічного матеріалу з даної проблематики. Простежено зміни мистецького образу та окреслено основні періоди дослідження та реставрації художнього ансамблю Троїцької надбрамної церкви, враховуючи весь складний комплекс його побутування в історичному розвитку від періоду створення до наших днів. З метою здійснення всебічного аналізу етапів формування наукових підходів і технологій проведення циклів реставрації монументального живопису сформульовано визначальні принципи та практичні методи відновлення пам'ятки в історичній хронології. Встановлено, що досвід наукової реставрації художнього ансамблю Троїцької надбрамної церкви в другій половині ХХ ст. посприяв виявленню нових даних в дослідженні монументального та іконописного мистецтва київської школи доби бароко, що мало велике значення у справі вивчення української мистецької спадщини. Конкретизація попередніх досягнень та втрат в реставраційній галузі акцентувала увагу на аналізі випробуваних методик реставрації та наслідках їх використання під час циклів реставрації живописного оздоблення Троїцької надбрамної церкви. Досвід роботи в галузі реставрації пам'яток, пов'язаний зі спеціальними науковими дослідженнями, дозволив глибше познайомитись з особливостями монументального живопису Троїцької надбрамної церкви та простежити основні культурно-стилістичні зміни обличчя пам'ятки. Ґрунтуючись на комплексі досліджень техніки та технології монументальних розписів та іконостасу храму, їх стилістичних особливостей визначено характерні технічні прийоми та специфіку живописної манери виконання. В контексті вивчення проблематики сучасного стану монументального живопису Троїцької надбрамної церкви на основі проведення сучасних комплексних досліджень, аналізу періодичної фотофіксації, висновків наукового моніторингу пам'ятки визначені основні фактори, які впливають на збереженість стінопису, з перспективною розробкою пам'яткоохоронних заходів та рекомендацій щодо подальшого збереження. Ключові слова: Троїцька надбрамна церква, Києво-Печерська лавра, українське бароко, монументальний живопис, іконостас, консервація та реставрація живопису, техніка і технологія стінопису та іконопису, історія та методологія реставрації, пам'яткоохоронна діяльність, моніторинг.

2. The dissertation is concerned with the experience of restoration of the paintings ensemble of the Trinity Gate Church in the Kyiv-Pechersk Lavra, which is a bright pearl in a number of preserved works of Ukrainian monumental painting of the 18th century and the beginning of the 20th century. The paper studies the restoration technologies and practices of mural painting of past centuries, achievements of national restoration of the 20th century in the field of monumental painting, cycles of painting restoration of the Trinity Gate Church. The urgency of the research is due to the need to rethink, generalize and provide an assessment of previous practical experience in the field of protection and restoration of architectural and artistic heritage, which is today one of the most complex, science-intensive and problematic fields. Focusing attention on the comprehensive study of the mural painting of the Trinity Gate Church was strengthened by the beginning of restoration work on the monument, which is currently impossible without a preliminary study of the history of its research and analysis of the pictorial component in close connection with the diagnosis of the state of preservation. Therefore, the research is primarily aimed at the systematization and generalization of the acquired experience in the field of restoration of the monumental painting. The dissertation collected and systematized a significant amount of archival sources, some of which are introduced into scientific discourse for the first time, analyzed and summarized the existing factual material on this issue. The dissertation traced the changes in the artistic image and outlined the main periods of research and restoration of the artistic ensemble of the Trinity Gate Church, taking into account the entire challenging complex of its existence in the historical development from the period of its creation to the present day. In order to perform a comprehensive analysis of the stages of the formation of scientific approaches and technologies for carrying out cycles of monumental painting restoration, defining principles and practical methods of restoration of the monument in historical chronology were determined. It was established that the experience of the scientific restoration of the artistic ensemble of the Trinity Gate Church in the second half of the 20th century contributed to the discovery of new data in the study of the monumental and

iconographic art of the Kyiv painting school of the Baroque era, which was of great importance in the study of Ukrainian artistic heritage. The specialization of previous achievements and losses in the field of restoration focused attention on the analysis of tested methods of restoration and the consequences of their use during the cycles of restoration of the pictorial decoration of the Trinity Gate Church. The experience of working in the field of restoration of monuments, connected with special scientific research, made it possible to get to know more deeply the peculiarities of the monumental painting of the Trinity Gate Church and to trace the main cultural and stylistic changes in the face of the monument. Based on a complex of researches on the technique and technology of monumental paintings and the iconostasis of the temple, as well as their stylistic features the characteristic technical techniques and the specifics of the painting manner of execution were determined. In the context of studying the problems of the current state of the monumental painting of the Trinity Gate Church on the basis of modern comprehensive research, analysis of periodic photofixation, conclusions of scientific monitoring of the monument, the main factors that affect the preservation of the mural painting are determined, with the prospective development of monument protection measures and recommendations for further preservation. Keywords: Trinity Gate Church, Kyiv-Pechersk Lavra, Ukrainian Baroque, monumental painting, iconostasis, conservation and restoration of painting, technique and technology of mural painting and iconography, history and methodology of restoration, monument protective activity, monitoring.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Інформаційні та комунікаційні технології

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Зайцева В.О. Досвід реставрації монументального живопису інтер'єрів Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври в період 1979–1991 рр. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ: НАКККіМ, 2020. №3. С. 104–109. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2020.220108>
- Зайцева В.О. Іконостас Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. Дослідження та реставрація. «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка». Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 43, Том 1. С. 104–110. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-1-14>
- Зайцева В.О. Пам'яткоохоронна та реставраційна діяльність на території Києво-Печерської лаври в період 1920–1960 рр. в контексті реставрації Троїцької надбрамної церкви. «Вісник Львівської національної академії мистецтв», 2021. Вип. № 45, С. 149–157.
- Зайцева В.О. Малярський ансамбль Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври у світлі формування «реставраційної» теорії та практики в період в XVIII–XIX ст. «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка». Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 55, Том 1. С. 94–100. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-1-14>
- Зайцева В.О. Збереження історичного стінопису пам'яток архітектури в контексті проведення реставраційних заходів. «KELM (Knowledge, Education, Law, Management)». №6 (42). Люблін : KWANT STUDIO, 2021. С. 39–44. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.6.6>
- Zaitseva V. Experience of restoration of murals of the Trinity Gate Church in Kyiv: overview [Досвід реставрації монументального живопису Троїцької надбрамної церкви у Києві: огляд]. International Journal of Conservation Science (IJCS). Volume 13, Issue 1, 2022. pp. 85–94. (Web of Science). <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000819464600006>

- Зайцева В.О. Техніко-технологічні особливості монументального живопису Троїцької надбрамної церкви Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Могилянські читання 2017. Збереження й дослідження культурної спадщини України: люди, ідеї, візії. Зб. наук. праць. Київ : Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Видавництво «Фенікс», 2018. С. 222–227.
- Зайцева В.О. Особливості збереження та реставрації монументального живопису Троїцької надбрамної церкви в 1950–1980-х рр. Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали п'ятнадцятої Міжн. наук. конф., 29 травня–2 червня 2018 р., Київ. Київ : Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник, 2018. С. 148–152.
- Зайцева В.О. Зовнішній настінний розпис кріпосних мурів Києво-Печерської лаври. Історія реставрації, дослідження та проблеми збереження. Сіверщина в історії України. Вип. 11. Зб. наук. праць. Національний заповідник «Глухів», Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Глухівський Національний педагогічний університет, 2018. С. 26–31.
- Зайцева В.О. Поновлення стінопису Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври в період XVIII–XIX ст.: огляд архівних джерел «Художня культура і мистецька освіта: традиція та сучасність». Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Київ, 20–21 листопада 2018 р., Київ : НАКККиМ, 2018. С. 323–326.
- Зайцева В.О. Досвід реставрації архітектурних пам'яток національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника в повоєнний період. Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство: матеріали Міжнародного симпозіуму, 6 червня. 2019 р. М-во культ. України, Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. Київ: НАКККиМ, 2019. С. 166–168.
- Зайцева В.О. Троїцька надбрамна церква в кінці XVIII–початку XX ст.: особливості змін зовнішнього убранства храму. Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. Матеріали Сімнадцятої Міжн. наук. конф., 28 травня–1 червня 2019 р. Київ. Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник, Київ : НКПІКЗ, 2019. С. 204–208.
- Зайцева В.О., Чобітько О.М. Проблеми збереження та реставрації пам'яток архітектури та монументального живопису Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Реставрація пам'яток архітектури в умовах високого рівня ґрунтових вод та підвищеної вологості інтер'єрів. Матеріали Міжн. наук.-практ. конф., 24–25 жовтня 2019 р. Київ : Нац. Києво-Печ. іст.-культ. заповідник, ICCROM України, «Фенікс», 2019. С. 49–57.
- Черевко І.А., Зайцева В.О. Дослідження вологості будівельних матеріалів стінопису на монастирських мурах НКПІКЗ для визначення чинників погіршення стану живописних композицій та розробки заходів щодо їх збереження. Могилянські читання 2019. Пам'ять і пам'ятки Мазепиної доби: вивчення, збереження, осмислення. Зб. наук. праць. Київ : Національний Києво-Печерський істор.-культ. заповідник, Видавництво «Фенікс». 2019. С. 353–362.
- Зайцева В.О. Ремонтно-реставраційні роботи в інтер'єрі церкви на Економічній брамі наприкінці XIX ст. Уточнення атрибуції живопису. Могилянські читання 2020. Відбудова християнських святинь України: історія, здобутки, перспективи. Зб. наук. праць. Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. Видавництво «Фенікс», 2020. С. 298–304.
- Зайцева В.О. Проблеми збереження та реставрації олійних розписів пам'яток архітектури Києво-Печерської лаври. International scientific and practical conference “Cultural studies and art criticism: things in common and development prospects”: conference proceeding, November 27–28, 2020. Venice : Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2020. pp. 178–182. / Міжнародна науково-практична конференція «Культурологія та мистецтвознавство: точки дотику та перспективи розвитку» (Венеціанський університет Ка' Фоскарі, м. Венеція, Італія, 27–28 листопада 2020 року). С. 178–182. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-004-9-46>
- Зайцева В.О. Аналіз досліджень Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври в кінці XIX–на початку XX ст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір»: матеріали IV міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрів,

3–4 лист. 2020 р. М-во культ. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец., Київ. Київ : НАКККіМ, 2020. С. 13–14.

- Зайцева В.О. Роль іконописної малярні Києво-Печерської лаври в справі відновлення станкового та монументального живопису. Естетика та мистецький вимір реальності: історія, сучасний етап та перспективні напрями розвитку : матеріали І міжн. наук. спеціалізов. конф., 5 березня 2021 р., Хмельницький. Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 35–39. DOI <https://doi.org/10.36074/mcnd-05.03.2021.art.04>
- Зайцева В.О. Традиції та інновації іконостасу Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. Theoretical and empirical scientific research: concept and trends [Теоретичні та емпіричні наукові дослідження: концепція та напрями]: Collection of scientific papers “пОГпп” with Proceedings of the II International Scientific and Practical Conference (Vol. 2), May 28, 2021. Oxford-Vinnitsia: P.C. Publishing House & European Scientific Platform. (Збірн. II Міжн. наук.-практ. конф. (Т. 2), 28 травня 2021 р., Оксфорд, Вінниця–Оксфорд: Європейська наукова платформа). С. 210–211. DOI <https://doi.org/10.36074/logos-28.05.2021.v2.62>
- Зайцева В.О., Чобітько О.М. Дослідження стану збереження та режиму використання пам'яток архітектури. «Пристосування пам'яток культурної спадщини до сучасного використання з метою їх збереження». Матеріали Міжн. наук.-практ. конф., 21–22 жовтня 2021 р. Київ. ІКПРОМ України. Київ: НЗ «Києво-Печерська лавра», ICCROM України, Видавництво «Фенікс», 2021. С. 25–31.
- Зайцева В.О. Технологічні особливості іконостасу Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври. «Наукова атрибуція творів, експертиза та оцінка культурних цінностей». Матеріали наук.-практ. конф., 28–29 жовтня 2021 р. Київ. М-во культ. України; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец., Київ : НАКККіМ, 2021. С. 8–10.
- Зайцева В. Мистецька спадщина під час війни: історія і сучасність. «Культурна спадщина: інноваційні підходи та сталий розвиток». Тези доповідей II-ї Міжн. наук.-практ. конф., 8–9 вересня 2023 р. Львів. Нац. унів. «Львівська політехніка», Львів, 2023. С. 69–72.
- Зайцева В.О. Розгляд та аналіз техніко-технологічних досліджень монументального живопису Троїцької надбрамної церкви Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника. Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Головн. Ред. М.М. Осетрін. Київ : КНУБА, 2017. Вип. 64. С. 93–102.
- Зайцева В.О. Проблеми збереження монументальних розписів Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври в сучасний період. Архітектурний вісник КНУБА : наук.-виробн. збірник. Київ : КНУБА, 2018. Вип. 16. С. 115–120.

Наукова (науково-технічна) продукція: аналітичні матеріали

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПВ:

Впровадження результатів дисертації: Планується до впровадження

Зв'язок з науковими темами: 0118U001513 РК 0115U006014 РК 0117U004169

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Несен Ірина Іванівна

2. Iryna I. Nesen

Кваліфікація: к.і.н., доцент, 07.00.05

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, корп.15, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Івашко Юлія Вадимівна
2. Ivashko Yulia Vadymivna

Кваліфікація: д. арх., професор, 18.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Київський національний університет будівництва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02070909

Місцезнаходження: проспект Повітрофлотський, буд. 31, Київ, 03037, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Шуліка Вячеслав Вікторович
2. Viacheslav V. Shulika

Кваліфікація: к. мист., доц., 17.00.05

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1997-7033

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02071145

Місцезнаходження: вул. Мистецтв, буд. 8, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Оляніна Світлана Валеріївна

2. Svitlana V. Olyanina

Кваліфікація: д. мист., доц., 17.00.05

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

Код за ЄДРПОУ: 02070921

Місцезнаходження: проспект Берестейський, буд. 37, Київ, 03056, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Карпов Віктор Васильович

2. Viktor V. Karpov

Кваліфікація: д. і. н., 07.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214142

Місцезнаходження: вул. Лаврська 9, корп.15, Київ, 01015, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Афоніна Олена Сталівна

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Афоніна Олена Сталівна

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Терещенко А. С.

Реєстратор

УкрІНТЕІ

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна